

**YAKIN DOĞU UNİVERSİTESİ
MİMARLIK FAKÜLTESİ
PEYZAJ MİMARLIĞI BÖLÜMÜ**

**PM 204 PEYZAJ MİMARLIĞI TARİHİ
DERSİ**

**Öğretim Üyesi:
Dr. Buket Asilsoy**

Yazının bulunmasından önceki çağlara "Tarih Öncesi Çağlar", yazının bulunmasından sonraki çağlara "Tarih Çağları" diyoruz. Dört büyük tarih çağı vardır. Bunlar İlk Çağ, Orta Çağ, Yeni Çağ ve Yakın Çağdır.

Tarih Öncesi Çağlar, Taş Devri ve Bakır Devri'dir.

İlkçağ, yazının bulunmasıyla başlayıp (M.Ö. 3200) Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasına kadar devam eden tarihi dönemdir. Kavimler göçü ile (M.S 375) sona erer.

Kavimler Göçü, M.S 350'li yıllarda Avrupa'ya yapılan şiddetli insan göçüdür. İlk dönem ve ikinci dönem olarak ikiye ayrılmaktadır. İkinci dönem kavimler göçü ilk dönem kavimler göçünün devamı niteliğindedir. İlk dönem kavimler göçü Roma İmparatorluğu ve Hunlar arasında yoğun sınır değişikliklerini kapsar. İkinci dönem göçleri de Kuzey Afrika, Anadolu ve Avrupa'da derin değişimlere sebep olmuştur.

Orta Çağ, Kavimler göçü ile (M.S 375) başlar. İstanbul'un alınışı (1453) ile biter.

Yeni Çağ, İstanbul'un 1453 yılında alınmasıyla ve Bizans İmparatorluğu'nun sona ermesiyle başlar. 1789 Fransız İhtilali ile biter.

Yakın Çağ, 1789 Fransız İhtilaliyle başlar, günümüze kadar sürer.

1.İLKÇAĞ

Yazının icadından, Kavimler Göçü (MS 375) veya Batı Roma'nın yıkılması (MS 476)'na kadar geçen süredir.

Tarih çağlarının en uzun olanıdır.

Devletler, genellikle krallıkla yönetilmişlerdir.

Genel olarak çok tanrılı dinlere inanılmıştır. Tek tanrılı dinlerden, önce Musevilik sonra Hristiyanlık bu dönemde ortaya çıkmışsa da, İlkçağ'da bu dinler fazla yayılamamıştır.

Halk, toplumsal sınıflara ayrılmıştır ve kölelik yaygındır.

Yazı dünyanın büyük bir bölümüne yayılmıştır.

Yazı, alfabe ve takvimin bulunmasıyla, sanat ve edebiyatın temelleri atılmıştır.

Tarım, ticaret ve hayvancılık yaygındır.

2. ORTAÇAĞ

Kavimler Göçü veya Batı Roma'nın yıkılmasından İstanbul'un fethine kadar geçen süredir.

Devletlerin yönetiminde din adamlarının etkisi vardır.

İslamiyet ve Hristiyanlığın tek tanrılı dinler olarak yayılmasıyla, din savaşları yaygınlaşmıştır.

Sınıf ayrımı ve kölelik devam etmiştir.

Bilim, sanat ve edebiyatta Müslümanlar, Hristiyanlara kıyasla öncüdür.

Avrupa'nın siyasi yapısında Derebeylik (Feodalite) yönetimi hakimdir.

3. YENİÇAĞ

İstanbul'un fethinden Fransız İhtilali'ne kadar geçen süredir.

Merkezi krallıklar güçlenmeye başlamıştır.

Sömürgecilik yaygınlaşmıştır.

İmparatorluklar ve güçlü devletler ortaya çıkmıştır.

Coğrafi keşiflerle birlikte yeni yerler, yeni havvan ve bitki türleri bulunmuştur.

Sanayi Devrimi gerçekleşmiştir.

4. YAKINÇAĞ

Fransız İhtilali'nden günümüze kadar süren dönemdir.

Krallık yönetimleri azalmıştır, demokrasi anlayışı güçlenmiştir.

İnsan hakları kavramı ortaya çıkmıştır.

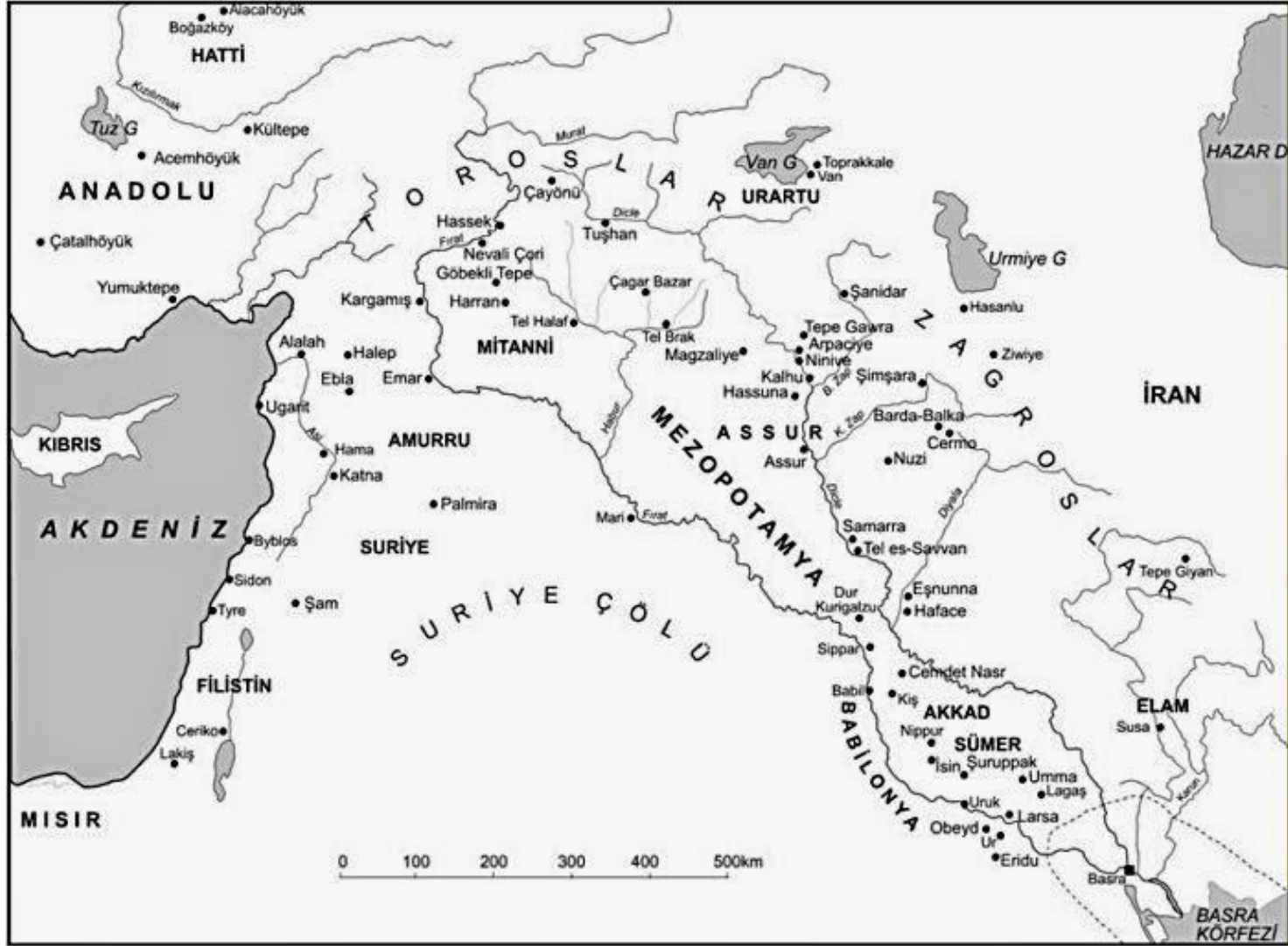
Sınıf ayrımı ve kölelik son bulmuştur.

Sömürgecilik artmıştır.

İlk kez Dünya Savaşı çıkmıştır.

Tarihsel Süreçte Bahçe Sanatı:

Tarihte ilk bahçe fikirleri dini felsefe ve mitoloji ışığında gelişmiştir. Bahçe sanatı ilk çağlarda uygarlık düzeyinin bir ölçüsü niteliği taşıdığı için çoğunlukla krallar ve aristokratlar için mekân oluşturmada kullanılmıştır. Daha sonra insana ve topluma yönelik gelişim göstermiş ve evrensel bir nitelik kazanmıştır. İnsanların göçebe hayattan yerleşik hayata geçmeleriyle ilk bahçe örnekleri ortaya çıkmıştır. Tarihte bilinen ilk bahçe örnekler Mezopotamya, Mısır, İran, Eski Yunan ve Eski Roma uygarlıklarında görülmüştür.

1. İLKÇAĞ BAHÇE SANATI

Antik Mısır Bahçe Sanatı

Eski İran Bahçe Sanatı

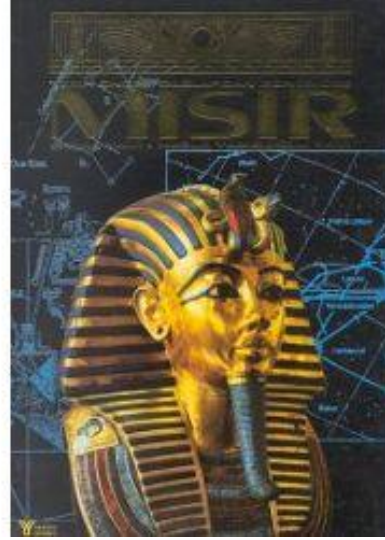
Mezopotamya Bahçe Sanatı

Yunan Bahçe Sanatı

Roma Bahçe Sanatı

Antik MISIR BAHÇE SANATI

Antik Mısır Uygarlığı

Bu uygarlık m.Ö 6000’li yıllardan itibaren varlık göstermeye başlamakla beraber, m.ö 4000 civarında en gelişmiş ve ihtişamlı halini almaya başlamıştır. Eski Mısır,daki bahçe sanatını irdelemeden önce Eski Mısır,a ilişkin genel bir bilgi sahibi olmak gerekmektedir. Mısır kıta olarak kısmen Asya, kısmen de Afrika kıtasında yer alır. Mısır, doğu ve batıda çöller, güneyde çavlanlar (ırmak ve çayların yüksekte aktığı yer) ve dağlarla, kuzeydeyse Akdeniz’le korunuyor. Bu coğrafi özellik sayesinde Mısırlılar, oldukça erken bir dönemde yaklaşık üç bin yıl kadar yaşayacak bir uygarlık kurmayı başardılar.

Antik Mısır denince akla gelen ilk unsur Nil nehridir. Nil 6648 kilometre uzunluğuyla dünyanın en uzun nehridir. Bu nehir üç koldan gelen nehirlerle oluşur. Nil Mısır'da büyük bir S-kavisi yapar ve kurak Mısır çöllerine yaşam verir. Mısır'a çok az yağmur yağardı ve Mısırlıların tek su kaynağı Nil Nehriydi. Eski Mısırlılara yaşamı da, medeniyeti de bahşeden Nil Nehriydi. Nil Nehri eski Mısırlıların bütün yaşamlarına yön verirdi. Başta üretimleri olmak üzere, astronomi, geometri, matematik, din, mimarlık ve tabi ki bahçe sanatına da.

Antik Mısır denince akla gelen bir diğ er unsur ise piramitlerdir. Mısırlılarda din yaşamın merkezindeydi ve ölümden sonraki yaşama inandıkları için kralları öldükten sonra önce mumyalayıp sonra dünyada ihtiyaç duydukları birçok eşya ve servetleriyle birlikte görkemli yapılar olan piramitlere g m yorlardı. Piramitlerin yapılmasının bir diğ er nedeni de eski Mısırlıların taptıkları G ne  tanrısı Ra'yı temsil ettiği ve Mısırlıların bu piramitleri cennete çıkılan bir merdiven sanmalarıydı.

Bu piramitlerden en ünlüleri, günümüzde Mısır'ın başkenti Kahire'nin bir parçası olan Gize'de bulunan piramitlerdir. Onlardan bir tanesi olan Keops Piramidi dünyanın yedi harikası listesinde yer alan piramittir. Listede bulunan diğ er altı eserin günümüzde sadece yazıtlar ve resimlerde olmasına karşın, Keops Piramidi hala sapa sağlam ayakta durmaktadır.

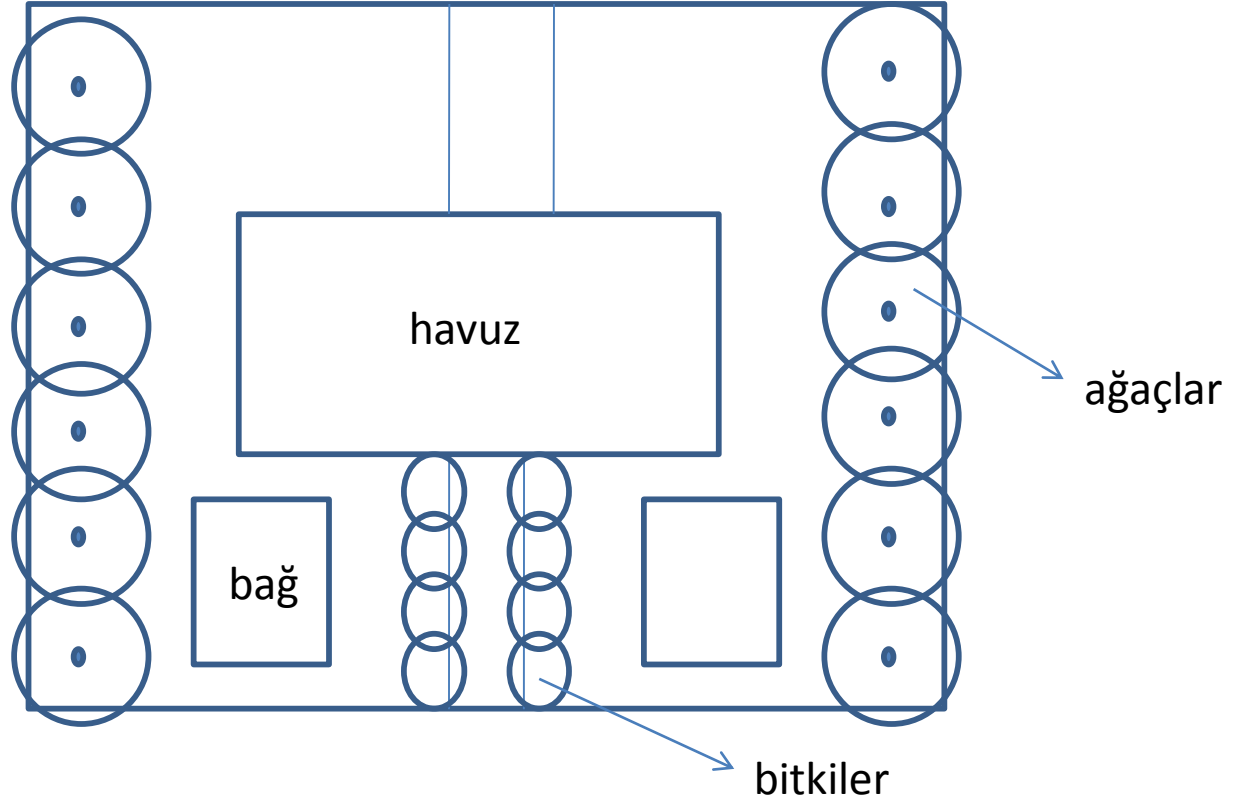
KEOPS PİRAMİDİ

Antik Mısır Bahçe Sanatı

Eski Mısırlılar M.Ö 4000-2000 yılları arasında yüksek bir kültür ve medeniyete sahip olmuşlardır. Bu uygarlık bahçe düzenleme sanatının doğmasında ve gelişmesinde de büyük paya sahiptir.

Mısır,da bahçe sanatı esas olarak firavunlara yani Mısır krallarına ait mabet ve kraliyet bahçelerinde ve malikanelerde gelişme göstermiştir. Firavunların gücünün ve kudretinin simgesi olan bu bahçeler, simetri ve formalizm etkisiyle oluşturulmaktaydı. Eski Mısır bahçelerinde 3 ana unsur vardır:

- 1.Dışa kapalı yüksek duvarlar
2. Su oğesi
3. Bitkilendirmede formallik

Antik Mısır,da bir bahçe planı

Dışa kapalı yüksek duvarlar dış tehlikelerden ve çölün kum serpintilerinden korunma, serin ve gölgeli bir mekan sağlama amacına yönelikti. Yukarıdaki şekilde görülen kare şeklindeki bahçenin etrafı yüksek duvarlarla çevrilidir. Bahçeye Nil nehrine bağlanan kanaldan kayıkla ulaşılmaktadır. Abidevi geçitten sonra serin bahçe mekanına girilir. Bahçenin ortasındaki dikdörtgen parseller bağ alanıdır. Havuz, simetrik bir düzende yer almıştır. Bitkilendirme de formal bir biçimde yapılmıştır. Bu amaçla bitkilerin, özellikle yol ve havuz kenarlarında belirli bir sıra düzeninde dikilmesine dikkat edilirdi. Kanal boyları ile mabet yollarına iri yapılı ağaçlar kullanarak düzgün alleler oluşturulmuştur.

Serin ve gölgeli dış mekanlar oluşturmak için havuzların etrafı incir, hurma ve çınar ağaçlarıyla gölgelenmiş ve nar, gül, leylak, su zambağı ve nilüfer bitkileriyle süslenmiştir. Eski Mısır bahçeleri dinsel ve rekreatif amaçlı olmanın yanı sıra işlevsel olarak da kullanılmaktaydı. Örneğin bu bahçelerin sulama için su deposu olarak da kullanımı söz konusuydu. Ayrıca mevcut bitkilerden farmakolojik ve zirai amaçlı da fayda sağlanmaktaydı. Özetle bu bahçelerde estetik ve fonksiyonellik bir arada düşünülmekteydi.

Eski Mısır bahçe sanatı daha sonraki uygarlık ve kültürler için bir başlangıç olmuştur. Mısır,da sivil halkın bahçeleri ise avlu (hayat) sistemine uygun inşa edilmekteydi. Ev U veya L şeklinde tasarlanır ve bahçe de avlu şeklinde düzenlenirdi. Bu sistem bugün hala Anadolu,da kullanılmaktadır.

ESKİ İRAN BAHÇE SANATI

Yaklaşık olarak M.ö 3200-M.ö 625 yıllarını kapsayan bu dönemdeki İran kentlerinde de Mezopotamya ve eski Mısır'daki gibi açık mekanlar, meydanlar daha çok tapınağa ilişkindi. Bu mekanlar sosyal iletişim için değil, dinsel ve yönetsel törenlere sahne olmak üzere düzenlenmiştir. Konutlar dış mekan gereksinimini dışarıya kapalı olarak, avlularıyla sağlamaktaydı. Fakat malzeme olarak tuğla, kerpiç vb kullanılması bu yapıların günümüze kadar ulaşmasını engellemiştir.

İran'da başlangıçta dinin etkisi pek olmadığından mezarlardan çok yazıtlar bahçe sanatı hakkında bilgi vermektedir. Dinin etkisinin az olduğu dönemlerde Eski İran'da sivil mimari ve bahçe sanatı örneklerinin önem taşıdığı görülmektedir. Bu mimarinin ve bahçe sanatının Asur, Akad devrinde ve Anadolu'da izlerini görebiliriz. Bu mimaride ortada hayat sistemi ve bu sistemin iki, üç veya dört tarafında iç yaşama mekanları yer almaktadır. Hayatın tam ortasında dörtgen veya altıgen bir havuz vardır. Bu havuz orta aksta yer alır; yüksek olmasının nedenleri kuraklık, sıcaklık etkisini azaltmak ve içe dönük yaşama kültürüdür.

Daha sonraları İran,da 'Cahar Bağ' denilen dörtlü bahçe tertibi ortaya çıkmıştır. Bu düzenlemenin özelliği, bahçeyi bölen iki ana aksın birbirini kesmesi ve ortaya çıkan her parçada bir su kitlesinin bulunmasıdır. Fakat zamanla eski İran,da bahçeler iyice büyümüş, böylece doğaya dönük olarak gelişme gösteren ve 'Cennet Bahçesi' olarak bilinen bahçeler tesis edilmiştir. Bu bahçelerde ayrıca av parkları da sıkça tesis edilmekteydi.

İslam dininin etkisiyle son şeklini alan İran bahçe sanatında, diğer İslam bahçelerinde olduğu gibi 4 özellik vardır. Su, gölge, iek ve müzik. Bitkilerin seçiminde de din etkili olmuştur. Servi lm ve yalnızlığı, erik, badem gibi çiçeklenen ağaçlar neşe ve hayatı, kokulu gl ve yasemin cennetten bir köşeyi anlatırdı.

Isfahan Cahar Bağ

Eski İran Bahçe Sanatı uygulaması olarak bir diğ er Cahar Bağ görün  m  

MEZOPOTAMYA BAHÇE SANATI

Mezopotamya bilindiği gibi Anadolu'da Van Gölü,nün güneyinden Basra Körfezi'ne kadar uzanan bölgedir. Bu dönem içerisinde Akad, Sümer, Babil ve Asur medeniyetleri bir arada ele alınmaktadır. Bu dönemde derin bilgi ve beceri gerektiren ihtişamlı mimari yapıtlar ve bahçe sanatı uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Örneğin 'zigurat' olarak bilinen ve rekreatif amaçlı oluşturulan 7 katlı mabetler bu dönem içerisinde inşa edilmiştir.

Günümüzde dünyanın 7 harikasından biri olarak bilinen Babil'in Asma Bahçeleri de Mezopotomya Bahçe Sanatı uygulamalarından bir tanesidir. İlkçağ uygarlıkları içerisinde en fazla ün kazanmış olan bu bahçeler, Nabukodonosor tarafından İranlı eşi için yaptırılmıştır. Ancak bu eserlerden günümüze ulaşan yoktur. Bu bahçeler 4-5 dekarlık saha üzerinde tesis edilmiş olup tiyatro anfişi gibi yükselmekteydi. Esas bahçe en üst terasta bulunmaktaydı ve asfaltlı hasır ile su geçirmezliği sağlanmıştı. Bu hasır üzerine sırasıyla tuğla, kurşun, toprak ve son olarak bitki yerleştirilmekteydi. Bu bahçeler genellikle formal bir plana sahipti.

Zigurat

Babil'in Asma Bahçeleri

Zigurat

YUNAN BAHÇE SANATI

Başlangıçta ilkçağ uygarlıklarında çoğunlukla olduğu gibi Yunan Bahçe Sanatı dinin etkisiyle şekillenmiştir. Buna bağlı olarak bahçe sanatı başlangıçta mabetler etrafında oluşmuştur. Örneğin Homer'in döneminde tapınak çevresi zamanla bahçeye dönüştürölmüştür. Meyve ağaçlarının dışında, bitki örtüsü orman ağaçlarından oluşmaktaydı. Ayrıca doğu'nun 'kutsal ağacı' burada üzerine muskalar asılan bir ağaçla ortaya çıkmaktaydı. Ağaçlar arasındaki su kaynaklarında perilerin (nymph) yaşadığına inanılırdı. Su kaynaklarına bu sebeple 'nymphaeum' adı verilirdi. Kısacası bu bahçeler, tapınağın, nymphaeum'un ve kent kahramanlarının mezarının ve adak yerinin bulunduğu açık alanlardı. Yunan uygarlığı, olimpiyat olarak bilinen uluslararası spor etkinliklerinin de doğmasına sebebiyet vermiştir. Kutsal ağaçlık zamanla bu etkinliğe olanak verecek şekilde düzenlenmeye başlanmıştır. Eski Yunan kentlerinin simgesi olan agoralar buna örnektir.

Ancak sonraları Yunan mimarisinde akılcı bir düşünce hakim olmuştur; buna bağlı olarak sosyal ve kültürel yaşam da mimaride etkili olmaya başlamıştır. Önceleri mabetler etrafında şekillenen bahçe sanatı zamanla farklılaşmıştır. Demokratik yaşam biçiminin geçerlilik kazanmasıyla ve kentlerin duvarlarla çevrili olması sebebiyle geniş özel bahçeler engellenmiştir. Geniş ve ihtişamlı bahçeleri önleyen demokratik yaşam biçimi, ilkçağdaki öteki örneklerinden farklı olarak kent içinde ve yakınında kamuya ait açık alanları teşvik etmekteydi.

Knossos Sarayı, Girit MÖ 1200-800

Başlangıçta günün büyük bölümünün açık havada yaşandığı eski Yunan'da kent meydanı agora, politikadan alışverişe kadar gündelik yaşamın her yönünü içeren ve ortalama günlük olarak 10 bin yurttaşın kullandığı bir açık alandır. İçerisinde agora barındıran bu eski Yunan kentlerinin bazıları ise ilk kez olarak, bugün de şehircilikte geçerliliğini koruyan ızgara plana göre tesis edilmişti. Milet ve Priene bu kentlere örnektir.

Ortalama Yunanlının evi ise avlulu evdi. Zemini taş döşeli olan avluda heykeller ve saksılar durabilirdi. Varlıklı kişilerin evlerinde yeşille donatılmış bir teras da bulunurdu.

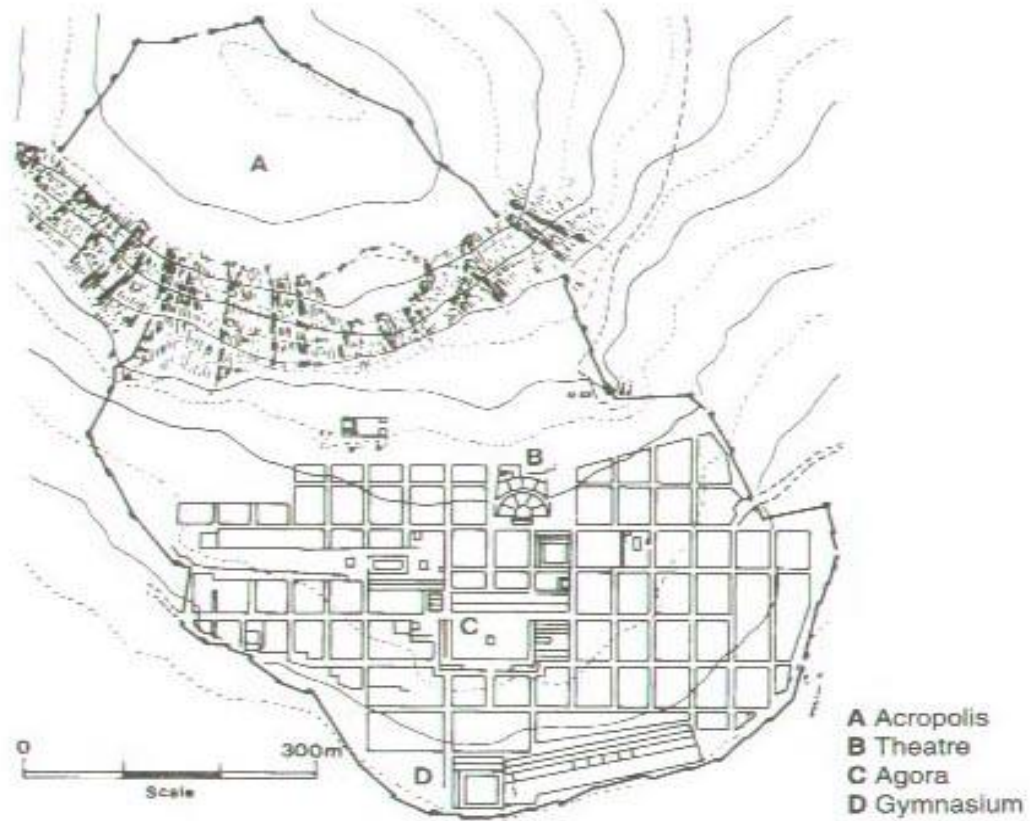

Figure 14 The Plan of Priene

Izgara planlı Yunan kentlerinden bir tanesi
olan Priene

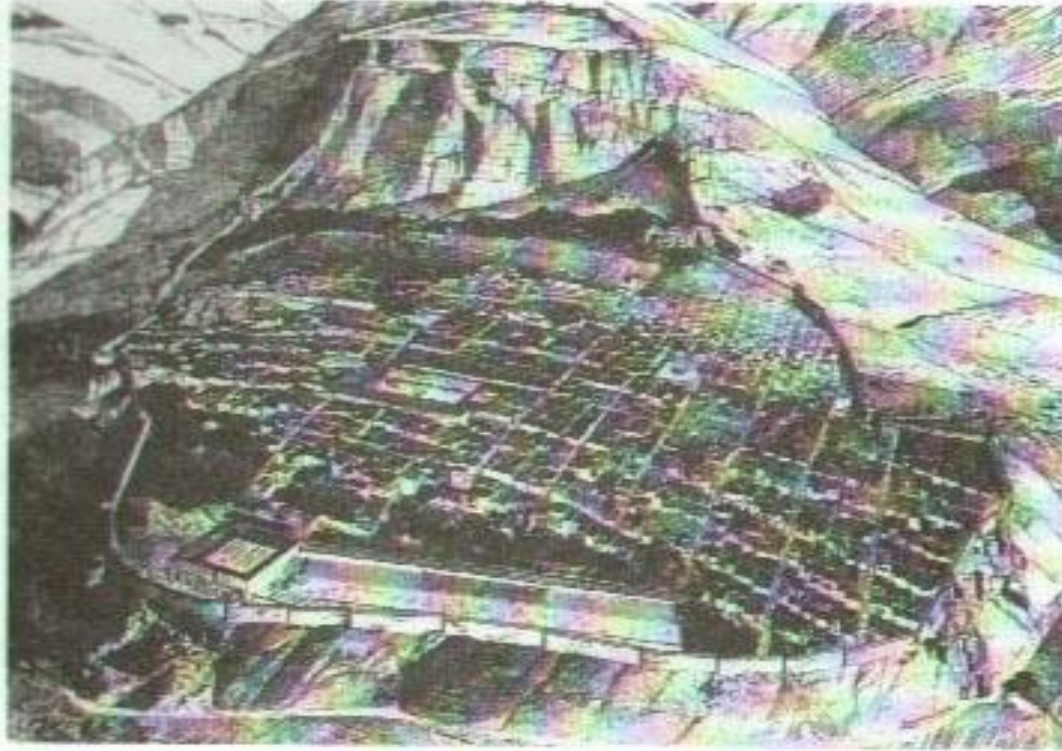
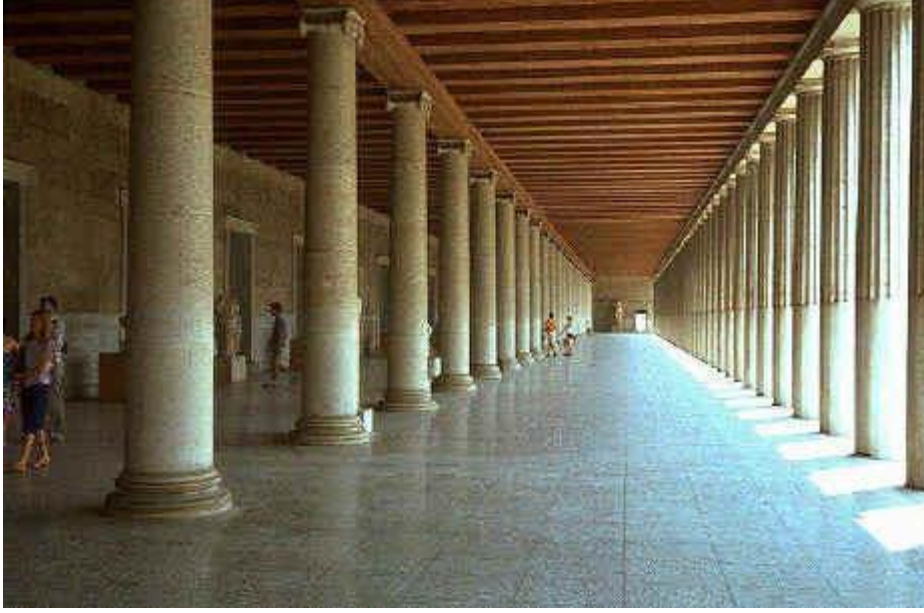

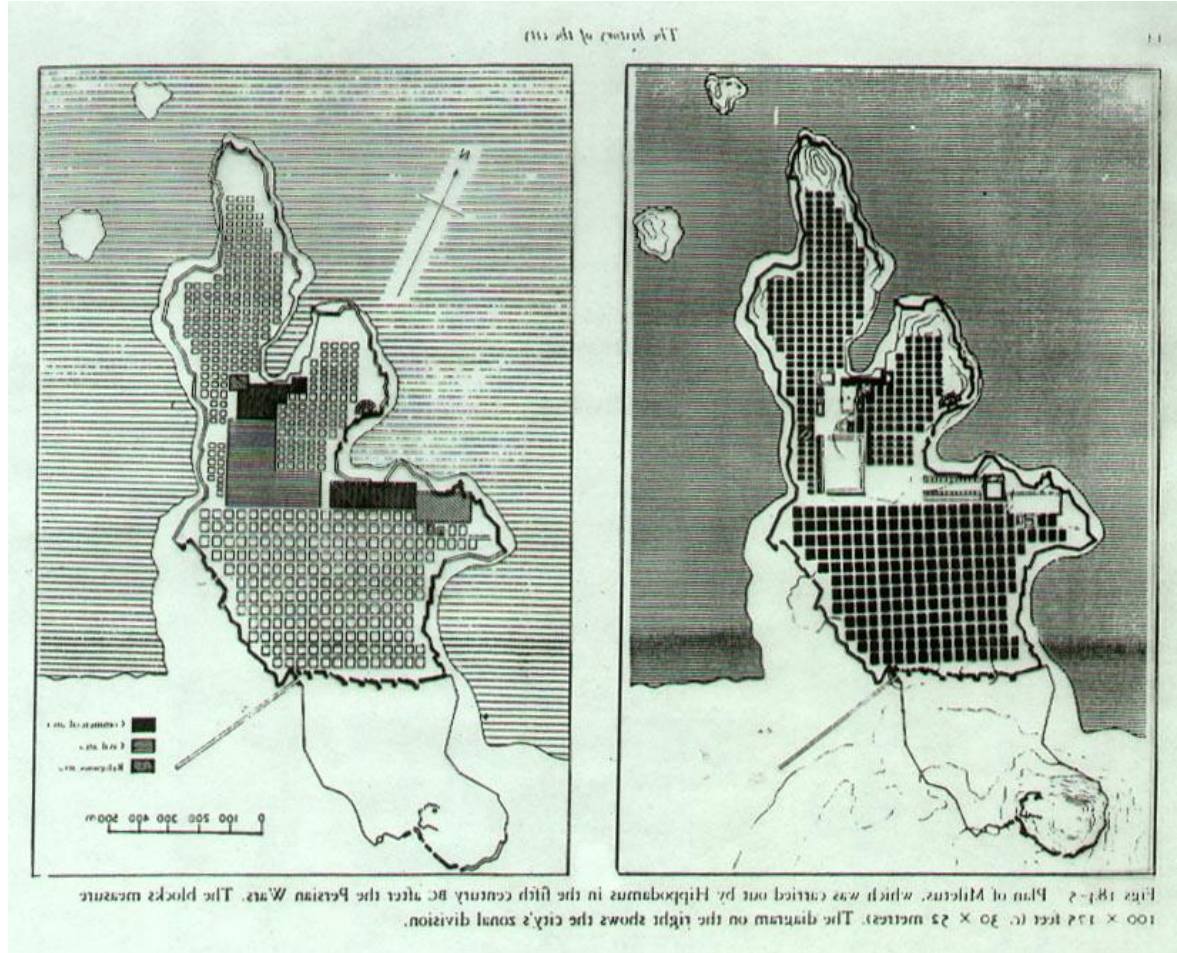
Figure 13 Priene (Turkey), reconstruction of the town in the mid-4th century BC: An application of gridiron planning to a topographically improbable site.

Priene'den bir görünüm

Yunan Stoası

Özellikle agoralarda çeşitli amaçlarla kullanılan, bu bir tarafı duvarla kaplı diğer tarafı sütunlu yapılar Yunan şehirciliğinin önemli öğeleri olmuştur. Etrafı muntazam stoalarla çevrili meydanların ilk defa, İyonya'da Miletli Hipodamus'un uyguladığı birbirini dik kesen yollarla meydana getirilen şehir dokusunun bir parçası olduğu kabul edilmiştir (Kuban, 1981). Ayrıca bu dönem, Yunan konutlarında çatı bahçelerine rastlanılmıştır (Erdoğan, 1996).

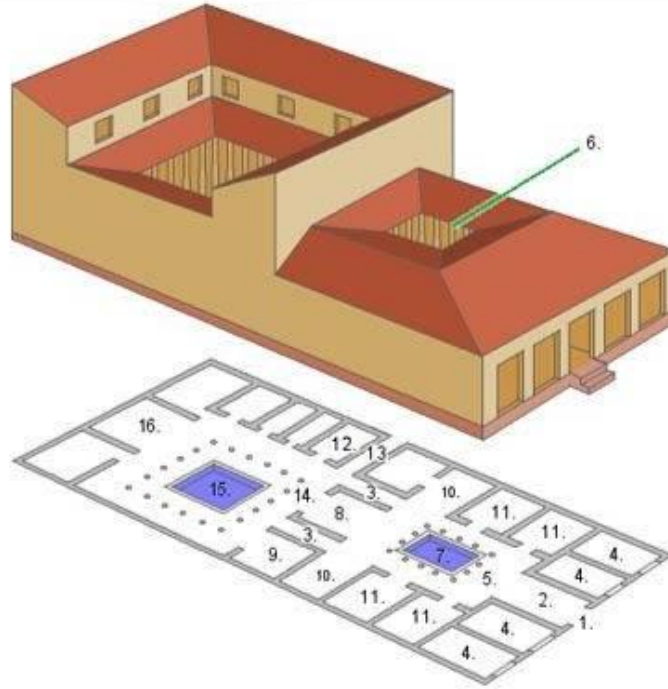

Planlı Yunan kentlerinden bir diğeri olan Milet

ANTİK ROMA BAHÇE SANATI

Roma bahçe sanatının şekillenmesinde dinsel etkilerin ötesinde bir planlama anlayışı etkili olmuştur. Romalılar askeri bir millet olduklarından önceleri kırsal alana bağlıyken sonraları kentsel yaşam hızlanmaya başlamıştır. Romalılar ihtişamlı yapıtlar oluşturmışlar, ayrıca ihtişamlı dış mekanlar da inşa etmişlerdir. Bu dış mekanların ağalandırılmasına da önem vermişlerdir. Büyük kentsel gelişmelerin sonucunda sorunlar baş göstermiş ve Romalılar 'insulae' denilen çok katlı apartmanlar da tesis etmişlerdir.

Daha sonraları, kent dışında villalar yaptırmışlardır. Varlıklı kişilerin İtalya'nın birçok yerine dağılmış çok sayıda villaları olabilmekteydi. Bu dönemde villa bahçeleri çiftlik ve tarım arazisini silerek adeta kasaba boyutlarına ulaşmıştı.

1. ostium
2. vestibulum
3. fauces
4. taberane
5. atrium
6. compluvium
7. impluvium
8. tablinum
9. triclinium
10. alae
11. cubiculum
12. culina
13. posticum
14. peristylum
15. piscina
16. exedra

Antik Roma dönemine ait bir villa

Figure 15 The Roman town of Ostia: Cardo Maximus and Decumani

Eski Roma kentine ait bir plan

Roma kentlerinde agoranın yerine forum tesis edilmekteydi. Forum da kamusal açık alan niteliğinde olup agora kadar açık nitelikte değildi. Bazı kullanımlar kapalı mekanlara taşınmıştı ve yapısal özellikleri açık mekan karakterinden ağır basmaktaydı. Bir Roma kenti içinde farklı forumlar yer alabilmekteydi.

Romalılar bahçelerde ve dış mekanlarda yeşile büyük önem vermiştir ve iklimsel etkileri planlamada dikkate almıştır. Bu devirde ilk kez bitkileri budayarak şekil verme sanatı (opus topiorum-topiary) uygulamaları başlamıştır. Dış mekan düzenlemelerinde sadece süs bitkileri değil, fayda sağlayan meyve ağaçları da kullanılmıştır. Böylece hem estetik hem de işlev bir arada düşünülmüştür.

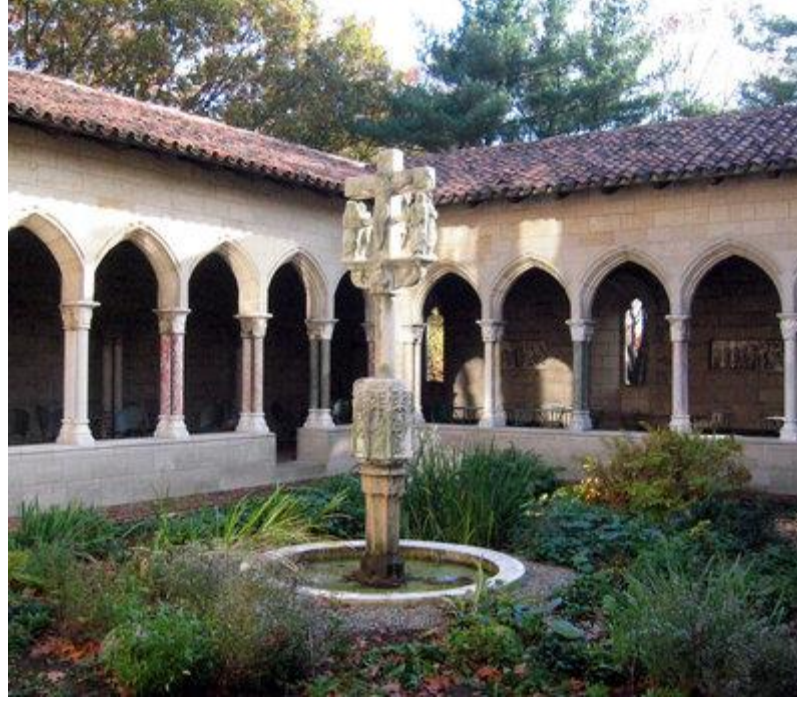
Pompei,de bir Antik Roma bahçesi

ORTAÇAĞ BAHÇE SANATI

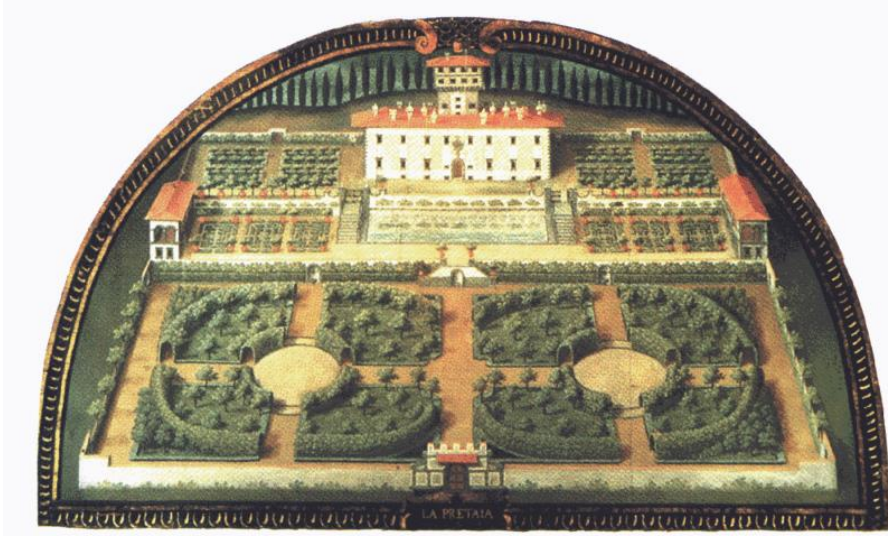
Roma imparatorluğunun çözülmesiyle başlayan sosyal ve politik kargaşa döneminde güçlü bir devletin yokluğu, kırsal alanları kanun dışı kişilerin yaşadığı tehlikeli yerler durumuna getirmiştir. Bu arada, Roma döneminin aksine villalarda yaşamak olanaksızlaşmıştır. Halk kentlere sığınarak güvende olmaya çalışırken, kentler de saldırılara karşı duvarlarla ve surlarla çevrilmiştir. Kent boyutları ise yine korunma ve güvenlik amacıyla kısıtlı tutulmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla Ortaçağ kentlerinin sıkışık yani yoğun bir dokusu vardır. Bu kentlerin başlıca simgelerinden olan meydanlar, özellikle tasarlanmış olmayıp, yapılardan artakalan kentsel açık alanlardır. Bu yoğun kent dokusu içerisinde yeşil alanlara ve bahçelere oldukça sınırlı miktarda yer kalmaktaydı.

Karanlık dönem olarak da bilinen Ortaçağ'da sınırlı kent içinde ne bahçeye ayrılacak yer, ne de kentlinin bu konuya önem gösterecek imkanı vardı. Bahçe sanatına sadece kilise ve manastır gibi dini kurumlar haricinde, şatolarda rastlanmaktadır. Fakat Ortaçağ'da bahçe geleneğini yaşatan çoğunlukla, eski Roma villalarını manastır olarak kullanan rahiplerin çabası olmuştur. Giderek yaygınlaşan dinin etkisiyle artan manastırlarda rahipler ilaç yapımı için şifalı otlar, sebze ve meyve yetiştirmişlerdir. Ayrıca bu dini yapılarda süsleme için baskın olmamak kaydıyla çiçek ve mevsimlikler de bulunmaktaydı. Ayrıca Ortaçağ bahçelerinde su da hiçbir zaman önemli bir planlama elemanı olmamıştır. Çünkü şato ve manastırlar yüksek tepelere kurulduğundan su temininde güçlükler ortaya çıkıyordu. Dolayısıyla bu bahçelerde çoğunlukla sofraya için balık yetiştirdikleri küçük süs havuzları mevcuttu.

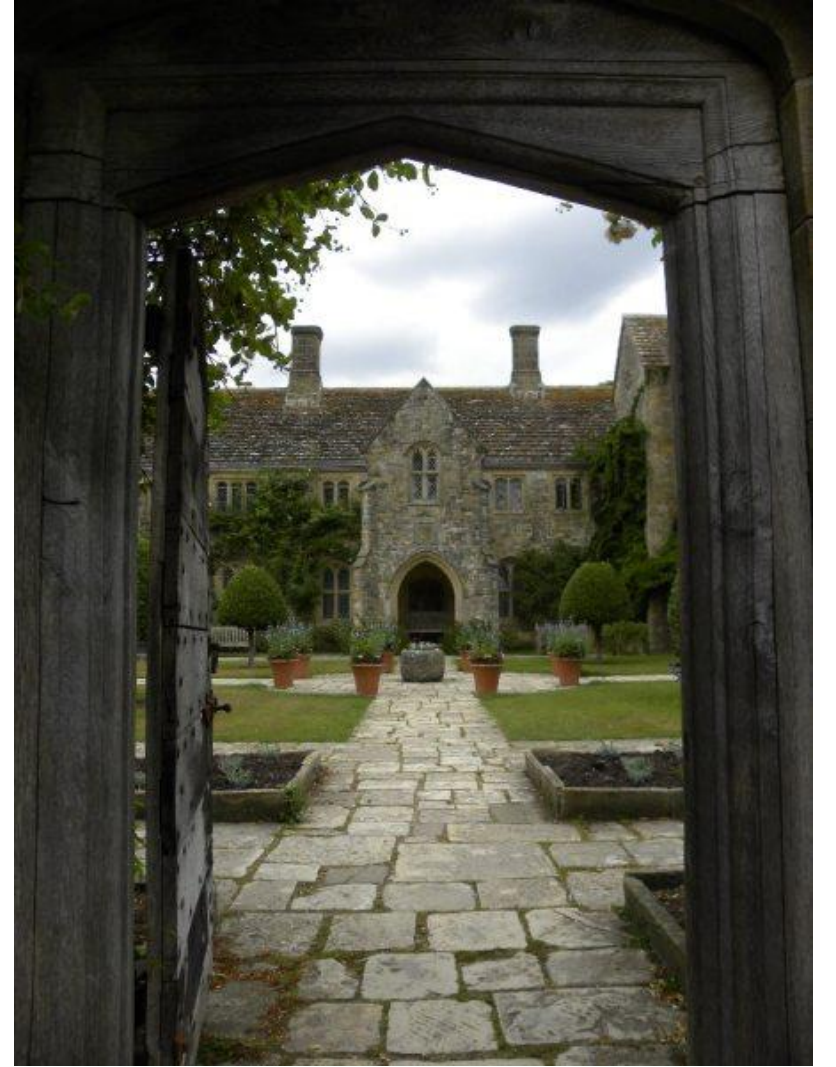
Ortaçağ bahçelerinde estetikten çok işlevsel (fonksiyonel) planlama söz konusudur. Duvarlar ve su kanallarıyla çevrili manastır, kilise ve şato bahçeleri dini görüşmeler ve dinlenme amaçlı kullanılmıştır. Bahçeler çoğunlukla formal ve simetrik bir düzendedir. Bu bahçelerde etrafında çit ile çevrili dama tahtası şeklinde parselasyon sistemi kullanılmıştır.

Genellikle her manastırda kilisenin güneyinde bir avlu (Cloister) bulunurdu. Bu avlular sanki Eski Yunan'daki Peristyl ya da Roma'daki Atrium (iç avlu) ile aynıdır. Dört köşe biçiminde olan bu avlular birbirini dik kesen iki yolla dörde bölünmekteydi. Avluda ortada genellikle balık üretilen bir havuz, bir teras ile bunun çevresinde geometrik düzende meyvelik, sebzelik ve tıbbi bitki yastıkları bulunurdu.

Ortaçağ Bahçe Sanatı Örnekleri

Ortaçağ Bahçe Sanatı rnekleri

İSLAM BAHÇE SANATI

İslamiyet, M.S 5. asırda Arabistan'da doğuşundan itibaren süratli bir yayılım göstermiştir. Dolayısıyla bu uygarlığın geniş bir coğrafyada izlerine rastlamak mümkündür. Buna bağlı olarak İslam bahçe anlayışı da Japonya'dan Avrupa'ya kadar yayılmıştır. Arapların İslam dinini ve kültürünü yaymaya başladıkları M.S. 7. asırdan itibaren, özellikle Avrupa'da Rönesans'a kadar İslam Bahçe sanatı, bütün Akdeniz ülkelerinin bahçe sanatına damgasını vurmuştur. Avrupa,da Ortaçağ'ın karanlık yüzü etkisini gösterirken, İslam medeniyetinin hüküm sürdüğü topraklarda tam aksine yüksek bir uygarlık düzeyi yaşanmıştır. Çok geniş bir coğrafyaya yayılmakla beraber, özellikle İspanya, İran ve Hindistan,da örnekleri görülmektedir.

İslam bahçe sanatı örneği

Kaşmir'de İslam Bahçe Sanatı örneği

İslam bahçe sanatında, dinin etkisinin yanı sıra sıcak ve kurak iklim koşullarının da etkili olduğunu söyleyebiliriz. Bu dönemde çoğunlukla dışa kapalı duvarlarla çevrili, suyun geometrik motifler şeklinde kullanıldığı, birinden diğerine geçilen avlular halinde çoğunlukla formal olarak düzenlenmiş bahçeler ortaya çıkmıştır. Ayrıca bitkileri budama sanatı olan topiary uygulamaları, yollara servi dikilmesi, çinilerle bezenmiş banklar, donatılar karakteristik özelliklerdir.

Müslümanlar da cennet mekanına olan özlemlerini, yaşadıkları alemde böylesine serin, yeşil ve güzel bahçeler düzenleyerek gidermeye çalışmışlardır. Diğer taraftan, uzun asırlar çöl, Araplar için haşin bir efendi olmuştur. Ekolojik şartlardaki yetersizlikler, savaşçı ve atletik bir kavimin yetişmesine neden olmuştur. Fakat işgal ettikleri yerlerde daha uygun iklim şartları ve toprak zenginliği bulduklarında, Araplar sanatkar dehaları ile sanatın çeşitli dallarında çeşitli eserler vermişlerdir. Fethedilen şehirler kısa zamanda zarif saraylar, ibadethaneler ve bunların çevrelerinde yer alan bahçelerle bezenmiştir.

Özellikle M.S 13. asırdan itibaren İslam bahçe sanatının gelişmesinde Türk hükümdarların büyük etkileri olmuştur. Özellikle Timur devrinde her sarayın bazen halka da açık geniş ve gösterişli bahçeleri olması gelenek haline gelmişti. Semerkant şehri 35 km uzunluğunda bahçe ve ağaççıklardan oluşan yeşil bir kuşakla çevrilmişti. Timur Han'ın en güzel bahçelerinden biri olan Gülbağ birbirini dik kesen yolları, ritmik şekilde sıralanmış kare şekilli havuzları ve bunları birbirine bağlayan kanalları ile formal ve simetrik bir planlama özelliği göstermekteydi.

Hindistan'da inşa edilmiş olan Taç Mahal'in bahçesi de İslam bahçe sanatının önemli bir örneğidir.

İspanya'daki Elhamra Saray Bahçelerinden bir tanesi olan Arslanlı Bahçe

RÖNESANS BAHÇE SANATI

Ortaçağ sonrasında Aydınlanma Çağı olarak da bilinen Rönesans Avrupa,da ilk önce İtalya'da doğmuştur. 13. yüzyıldan başlamak üzere yedi sekiz asırdır devam eden karanlık çağ durulmaya, belirli bir politik, sosyal ve iktisadi denge sağlanmaya başlamıştır. Güvenliğin sağlanmasıyla kent duvarları gereksiz kalmıştır; ticaret yoluyla refah düzeyi artmış ve geniş halk kitleleri arasında adalet sağlanır olmuştur. Böylece kentlilerin dış mekanlar oluşturup kullanmaları her anlamda kolaylaşmış ve yaygınlaşmıştır. Bu çağ adeta yeniden doğuş devridir ve doğa korkusu sanatçıların doğaya yönelmesiyle kaybolmuştur. Bu dönemde bahçe ve mimari iç içe geçmiştir. 3 devire ayrılır:

Floransa Villaları Devri (1450-1503)

Mimarlar Devri (1503-1573)

Barok Devri (1573-1773)

FLORANSA VİLLALARI DEVRİ (1450-1503)

Rönesans'ın ilk döneminde İtalyan'ların doğaya olan sevgileri, insanların şehir duvarlarının dışına taşmasına neden olmuştur. Böylece Rönesans'ın sade, zarif, küçük ilk kır villaları ortaya çıkmıştır.

Villa La Petraia

- Yer seçiminde manzaraya hakimiyet vardır
- Bina-bahçe ilişkisinde proporsiyon vardır
- Bahçede formal bir düzen vardır; ancak baskın olmayan bir aks ve simetri söz konusudur
- Heykel bahçede ölçülü kullanılmıştır
- Teraslar, duvar, basamak gibi mimari detaylar ölçülü ve fonksiyoneldir. Donatılar sadedir.
- Bitki kullanımı genelde herdemyeşil, renk etkisi geometrik parterlerde dikilmiş çiçeklerle sağlanır .

MİMARLAR DEVRİ (1503-1573)

Rönesans bahçe sanatındaki ilk devirin ardından Roma'da aşırı bir lüks ve gösteriş etkisini göstermeye başlamıştır. Mimarlar Devri olarak bilinen bu devirde villalar geniş, eğimli araziler üzerine duvar, basamak gibi yapılarla teraslı olarak tesis edilmiştir. Ve bu tesislerin yapımında rol oynayan mimarlar nedeniyle bu devire bu ad verilmiştir.

Villa Medici, Fiesole

BAROK DEVRİ (1573-1773)

Barok Devri'nde ise formalizm etkisi had safhaya ulaşmıştır. İtalya,da başlayan bu akım en güçlü haliyle Fransa,da yaygın olarak etkisini göstermiştir. Fransa'nın görece olarak düzlük arazisi, hem geniş bahçelere hem de ufka uzayan akslara olanak sağlamıştır.

BAROK BAHÇE SANATI

İNGİLİZ BAHÇE SANATI

16. Yüzyılın sonlarına kadar Rönesans bahçe sanatının etkisinde kalan İngiltere’de 17. yüzyıldan itibaren yeni bir yol denenmesi sözkonusu olmuştur. Hatta İtalya ve Fransa bile dış mekan düzenlenmesinde yeni bir akıma açık ve hazırdır. Bu yeni fikir formal olanın tam tersi, yani informal düzendir. Buna bağlı olarak bahçe tasarımına yön veren İngiltere olmuştur. Rönesans bahçesi İtalya, Barok bahçe Fransa tarafından doruğa ulaştırılmışken, doğal/pitoresk/romantik/informal bahçenin öncüsü ise İngiltere’dir.

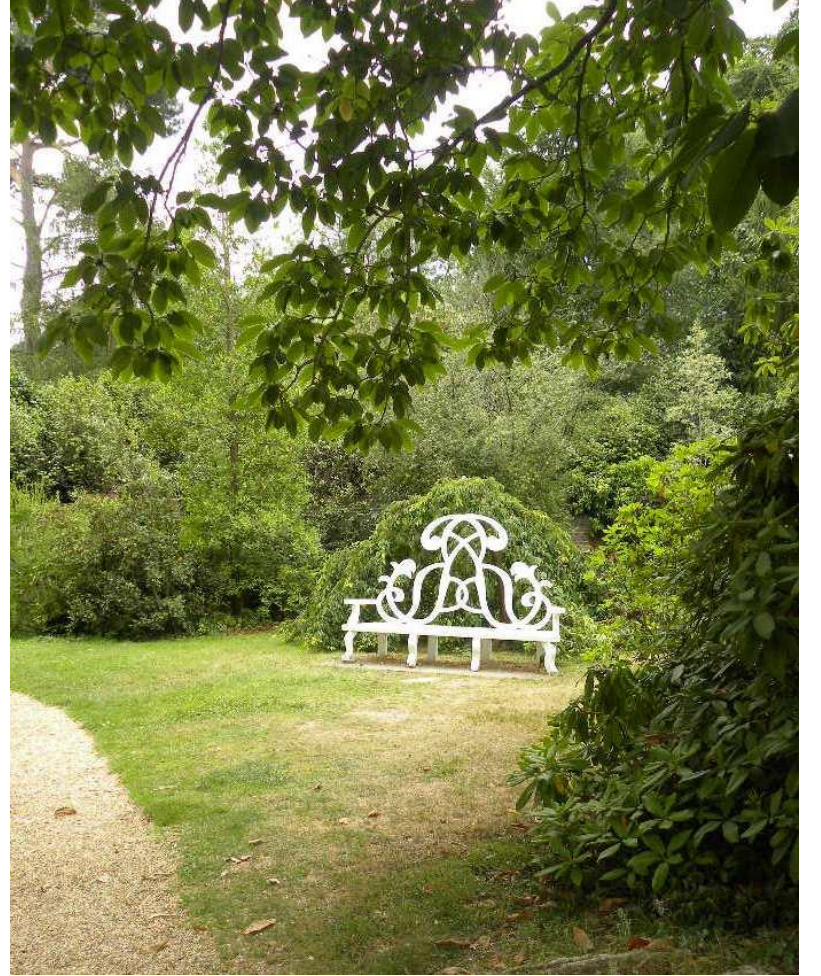
Bunun sebepleri çeşitlidir; İngiltere Endüstri Devrimi’nin başladığı ülke olarak onun getirdiği olumsuzlukları hızlı bir şekilde fazlasıyla deneyimledikten sonra, artan refah düzeyinin de etkisiyle mekanikleşmeye en erken tepkiyi geliştirmiştir. Buna bağlı olarak özellikle İngiliz aydınları arasında romantizm akımı yanı sıra, hem Uzakdoğu hem de klasik Yunan/Roma kültür ve sanatı etkili olmaya başlamıştır.

Sonuç olarak 18. Yüzyıla gelindiğinde İngiltere’de peyzaj doğal bir parkı andırıyordu. Yeşil alan düzenlemeleri, ilham kaynağı olan romantizm akımının öncüsü ressamların tablolarına benzetilmeye çalışılmaktaydı. Doğal çayırlar, otsu bitkiler, güzel çiçekler, çalı ve ağaç grupları bahçe sanatına hakim olmuştu. Hatta kale, köprü, tapınak gibi yapılar tanzim edilen arazilerde kalıntı şeklinde inşa edilmekteydi. Arazi genellikle düz veya hafif eğimli veya küçük tepeler halindeydi.

Özetle, İngiliz bahçe sanatında düz çizgiye karşı, güzellik eğrisi denilen kıvrımlı S çizgisi, yapaylığa karşı doğallık simgesi olarak görülmekteydi. Dolayısıyla o döneme kadar formal bir şekilde tasarlanmış bahçeleri de tamamen değiştirmek ve doğanın kopyası olarak düzenlemek sık rastlanan bir durum olmuştu. Arazileri çevreleyen çit vb tesisler ile duvar, merdiven, teras gibi mimari öğeler de neredeyse tamamen peyzaj çalışmalarından kaldırılmıştı.

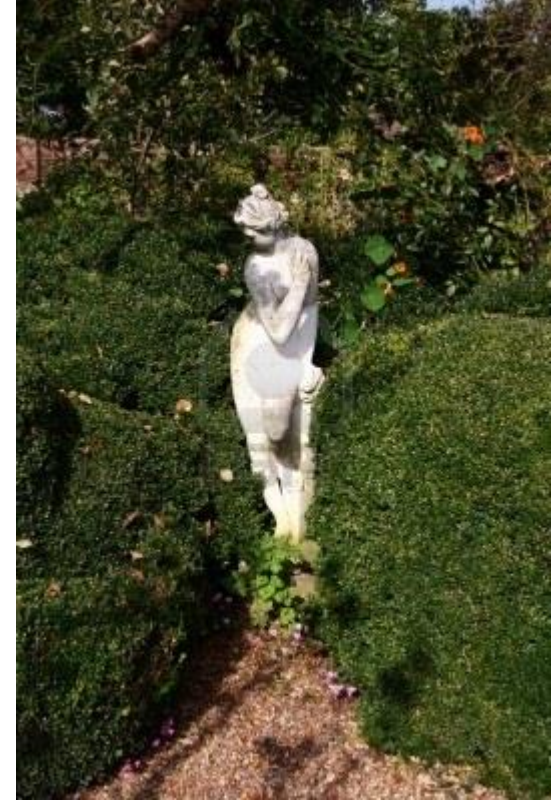
İngiliz bahçe sanatı rnekleri

Bu arada İngiltere’de bu dönemde yani 1750’li yıllarda, doğanın neredeyse birebir kopya edildiği bahçe düzenlemelerine imza atan Humphry Repton adlı bankacı bir heveskar, kartvizitinde kullandığı ‘peyzaj mimarı’ yani İngilizce orijinal olarak ‘landscape architect’ ünvanıyla bu mesleğin de adını koymuştur.

Kensington Gardens’dan bir görünüm

İngiliz bahçe sanatı örnekleri

Yine bu dönemde bazı özel bahçelerin, örneğin bazı kraliyet bahçelerinin halkın kullanımına açıldığı bilinmektedir. Ayrıca ilk kent parkı Birkenhead doğal/pitoresk olarak yine İngiltere,de oluşturulmuştur ve ABD ile Avrupa’dakilere örnek teşkil etmiştir. İngiliz bahçe sanatının temel ilkelerinin günümüzde de geçerliliğini yitirmediğini söylemek yanlış olmayacaktır.

TÜRK BAHÇE SANATI

Türklerde bahçe anlayışı, göçebe hayatının özelliklerinden dolayı geç yerleşmiştir. İklim şartlarının zor olduğu, kuraklığın yaşandığı Orta Asya'da göç, Türkler için zorunlu bir yaşam biçimi olmuş ve bunun sonucunda toprağa bağlılık engellenmiştir. Yaylalar, kırlar onların doğayla olan bağlantıları olmuştur. Türkler Anadolu'da yerleşik düzene geçmeleri sonucunda ise toprakla formal ve informal bağlantı kurmuşlardır. Bu formal ve/veya informal anlayış sonucu bahçe yapıdan evvel gelmiş; su kaynağı olan ve manzarası güzel bir yer bahçe olarak seçilmiş; konut sonra yapılmıştır.

Türk bahçelerinin en önemli özelliklerinden bir tanesi, sadece seyirlik değil, aynı zamanda her noktasında içinde yaşanılabilen işlevsel mekanların yaratılmasıdır. Türkler, yaşanabilirlik için gerekli olan yeme, içme, eğlenme, dinlenme, dolaşma, uyuma gibi ihtiyaçlarının hemen hemen tümünü bahçede gerçekleştirmektedirler. Dış mekanda oturma ve yemek yeme alanları ile küçük yapılar, ana yapı ile bütünlüğü sağlamaktadır. Eğimli alanlarda teras bahçeleri oluşturulmakta, teraslardan her biri farklı işlevlerle değerlendirilmektedir. Genel olarak Türk bahçelerinde bulunan yapısal bahçe elemanları: oturma birimleri, bahçe duvarları, su elemanları, kapılar, merdivenler şeklinde özetlenebilir.

Beylerbeyi Saray Bahçesi

İlk başta Türk bahçeleri için İslam dininin kabul edilmesiyle birlikte “Cennet Bahçesi” olgusu bir ideal olarak oluşmuştur. Suyu, meyvesi, yeşilliği, serinliği ve huzur vericiliği ile karakterize edilen “Cennet Bahçesi” ideali, Türk Bahçesinin doğayla hem formal hem de informal ilişkilerinin biçimini saptamada önemli etkenlerden birisi olmuştur. Sonraları batı etkisiyle Türk bahçeleri nispeten daha formal ve daha az işlevsel olarak düzenlenmeye başlamıştır. Simetri, aks ve geometri bahçe düzenlemelerinde daha yaygın olarak kullanılır olmuştur.

Türk bahçeleri, Yunan ve Roma bahçelerine içinde yaşanırılık bakımından benziyorsa da onlardan gösterişten uzaklığı, yalınlığı sebebiyle ayrılır. Ortaçağ örneklerine de yalınlık ve işlevsellik açısından benziyorsa da salt fonksiyonel olmayışıyla da ayırt edilmektedir.

Dolmabahçe Saray Bahçesi

Eski Türk bahçelerinin önemli bir diğerk unsuru da meyve sebze alanlarıdır. Ayrıca Türklerin hayvan sevgisi de bahçelerde hissedilmekteydi. Bu amaçla bahçelerde hayvanların barındığı çeşitli korunak ve mekanlar oluşturulmuştu. Bu göçebelikten gelme bir alışkanlık olup, hayvanlar yaşama mekanının bir kısmında barındırılmaktaydı.

Bitkisel materyalin ise bu bahçelerde çoğunlukla yoğun bir şekilde değil seyrek veya tek tek kullanıldığı görülmektedir. Türk bahçelerinin önemli bir özelliği olan gölge alanların da birbirine çok bitişik olmayan ağaçlar vasıtasıyla sağlandığı görülmektedir.

UZAKDOĞU BAHÇE SANATI

Uzakdoğu bahçe sanatını en yaygın olarak Çin ve Japonya temsil etmektedir. Uzakdoğu'daki bahçeler genellikle doğanın küçük bir kopyası olarak düzenlenir. Uzakdoğu din önderlerinden başlıca iki tanesi olan Buda ve Konfüçyus'a göre evrenin en güzel süslerini dağlar, kayalar, göl ve nehirler oluşturur. Dolayısıyla imparatorların geniş park alanlarında yapay tepeler, kayalıklar inşa ettirdiklerini ve bunların üzerine saraylarını yaptırdıklarını gösteren kayıtlara rastlanmıştır.

Uzakdoğu bahçelerinde zemin döşemesi olarak taş, çakıl ve mozaik kullanılmıştır. Su yüzeylerinin üzerinde ahşap köprüler yer almıştır. Bahçelerde meyve ağaçları ile iğne yapraklı ve herdemyeşil bitkiler kullanılmıştır. Çiçekli bitkiler dikkatli ve nadir kullanılır. Mevsimlerle yaprak rengi değiştiren bitkilerin ayrı bir önemi vardır. Çam ağacı sık kullanılan türlerdendir ve uzun ömürlülüğü temsil eder. Kıvrık çatılı sarayları çini bezemeleriyle süslenmiştir.

Uzakdoğu bahçe sanatı
örnekleri

Herdemyeşil bitkiler ön plandadır. Japon bahçelerinde bitkilendirmede tek renklilik hakimdir. Uzakdoğu bahçeleri halkın tabiat sevgisinin bir parçası olarak kabul edilmiştir. Ayrıca bu bahçelerin en belirgin özelliklerinden bir tanesi de, büyüklüğü ne olursa olsun gizliliğe verilen önemdir. Avlular yüksek taş ve duvarlarla çevrilmiştir.

Çin’de başlayıp Japonya’yı da etkisine alarak yayılış gösteren Uzakdoğu bahçe sanatında düzenlemeler çoğunlukla işlevsel olmayıp seyirliktir.